

van België als later kwamen ze vanuit verschillende hoeken onder vuur te liggen.

Deze analyse is dankzij haar envergre een ware krachttoer. De kracht van het boek zit zeker in de koppeling tussen de contextfactoren en de historische productie. Onder meer de band met de ontwikkeling van (hedendaagse) geschiedenis als academische discipline (het onderzoek gevoerd aan de verschillende universiteiten, de invloed van de verschillende stromingen in de historiografie en die van opeenvolgende generaties en hoogleraren) is heel interessant en onthult veel over de oorsprong van bepaalde dynamieken en representaties. Witte gaat haar eigen positie in het Belgische historische veld daarbij niet uit de weg. Als adept van de naoorlogse 'nieuwe geschiedenis' zijn haar analyses vaak structuralistisch geïnspireerd, streven ze naar een integrale aanpak van de geschiedenis en zijn ze beïnvloed door inzichten uit de sociologie. Ook toont ze zich bijzonder kritisch voor historische mythes van welke aard dan ook. Haar boek laat zich dan ook lezen als een grote oefening in deconstructie.

Van de mythes van het Belgisch nationalisme laat Witte weinig heel. Zoveel tegenkrachten tegen het Belgisch natieproject (radicaal, orangistisch, Vlaams, Waals,...) passeren de revue dat men zich op den duur zou afvragen door wie dat project dan eigenlijk wel werd gedragen. Ook laat ze zien dat bij de stichters van de België het geloof in het Belgische natiegevoel beperkt was: liberale *founding fathers* als Nothomb, Rogier en Lebeau beschouwden het natiegevoel als iets dat nog moest worden ontwikkeld; het vaderland ging voor hen dus aan de natie vooraf.

Ook het vaak verkondigde idee dat in het zog van 1830 plotsklaps een Belgisch-nationale geschiedschrijving tot stand kwam, moet bijgestuurd worden. Een nationalistische auteur als Juste schreef met meer nuance dan men zou kunnen denken en liet ook positieve geluiden horen over het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De eerste decennia na de onafhankelijkheid werden gekenmerkt door politieke verdeeldheid en leidden niet tot de ontwikkeling van een grootschalige romantisch-nationale

geschiedschrijving. Pas vanaf 1848 komt die stroming echt op gang, om haar hoogtepunt te vinden na 1890, in het werk van Henri Pirenne. Diens omvattende nationale geschiedverhaal was bijzonder invloedrijk en blijft in sommige kringen tot vandaag nawerken, ondanks de grondige deconstructie ervan door professionele historici na de Tweede Wereldoorlog. Maar al eerder kreeg het Belgisch-nationale verhaal concurrentie van onder meer de orangistische, Groot-Nederlandse, proletarisch geïnspireerde en Wallingantische geschiedschrijving.

En dan zijn er nog de onderwerpen die door Belgischgezinde auteurs verzwegen of actief weg-gemoffeld zijn. Een opvallend voorbeeld zijn de orangistische samenzwering binnen de regering en de legerleiding in het voorjaar van 1831, een thema dat bijzonder gevoelig bleef bij betrokkenen en nabestaanden. Auteurs die het onderwerp toch wilden behandelen, werden door de autoriteiten tegengewerkt en bestraft omdat ze de mythe van nationale consensus dreigden te schaden. Met succes, want de herinnering eraan is vandaag grotendeels vervaagd.

Dankzij de draagwijdte van het onderwerp en de grondigheid van de analyse heeft Witte wederom een onmisbaar boek afgeleverd over het ontstaan van België. Hoe zal het veld verder evolueren? Aan onderzoek naar de natievorming was er in de tweede helft van de twintigste en het eerste kwart van de eenentwintigste eeuw geen gebrek. De revolutie van 1830 daarentegen is vandaag bijna helemaal naar de achtergrond verdwenen, ondanks de talrijke aspecten die het verdienen verder te worden uitgediept. Hopelijk kan het naderende tweede eeuwfeest van België een aanleiding zijn om daar verandering in te brengen.

Brecht Deseure

Encyclopedie van de Vlaamse Beweging.

De synthese

Tielt, Lannoo, 2024, 680 p.

Sinds de komst van het internet hebben gedrukte encyclopedieën snel aan populariteit ingeboet. Wie iets wil weten kijkt op Wikipedia, een online encyclopedie, en niet in een boek. Wat is dan

nog de functie van een gedrukte encyclopedie? Die vraag zullen de uitgever en de dertienkop-pige redactie van de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* zich zelf ongetwijfeld hebben gesteld. Deze 'draagbare' encyclopedie verscheen in 2024 bevat een inleiding van historicus Bruno de Wever, 34 syntheseartikelen, twee beeldessays en een epiloog van boekwetenschapper Ludo Simons. Het geheel neemt 680 pagina's in beslag.

Alle artikelen zijn ook terug te vinden in de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, waarvoor het ADVN/Archief voor nationale bewegingen in 2018 het initiatief nam. Die bevat nu al meer dan 4000 lemma's en afbeeldingen en 80 syntheseartikelen. Een substantieel deel daarvan gaat terug op de eerste *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* uit de jaren 1970 en de tweede editie daarvan, de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* uit 1998. Deze nieuwe encyclopedie is dus in feite de derde, gedrukte versie.

Hoewel alles ook online is te vinden, heeft deze draagbare variant toch meerwaarde. Wie een goed beeld van de Vlaamse Beweging wil krijgen, vindt in dit boek een uitstekende gids. Dat komt omdat de redactie een boeiende keuze van de langere artikelen heeft gemaakt en die zijn stuk voor de stuk de moeite van het lezen waard. Ze zijn bovendien geschreven in een toegankelijke stijl – geen geringe prestatie als je bedenkt dat soms wel vijf of zes auteurs samen voor een hoofdstuk hebben getekend. Zo is een boek ontstaan dat het idee van een traditionele encyclopedie overstijgt. Dit werk laat zich ook van kaft tot kaft lezen.

De hoofdstukken over België, Vlaanderen, de Eerste Wereldoorlog en de Tweede Wereldoorlog bieden een onmisbaar kader om het ontstaan en de ontwikkeling van de Vlaamse Beweging te kunnen begrijpen. Daarnaast zijn er tal van gespecialiseerde onderwerpen – van sport en gender tot hoger onderwijs en pers – die een aspect van de Vlaamse Beweging uitdiepen.

Neem bijvoorbeeld het hoofdstuk over Brussel. De (zes) auteurs laten zien dat het politieke

bestuurscentrum een aparte plaats in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging inneemt. Zowel de strijd voor het Nederlands als de positie van Brussel binnen de Belgische staatsstructuur overstijgen de lokale context. Strijdpunten zijn de politieke vertegenwoordiging van de Vlamingen in Brussel en de positie van het Nederlands. Het Nederlandstalige onderwijs is niet langer een cruciaal element van gemeenschapsvorming op basis van de Vlaamse identiteit, maar gericht op het omgaan met de diversiteit en het meertalige karakter van de stedelijke omgeving. Fascinerend is ook het tegenstrijdige imago dat de media van Brussel naar buiten brengen. Enerzijds wordt de nadruk vaak op de problemen en uitdagingen in deze stad gelegd (onveiligheid, integratieproblematiek), anderzijds worden ook de kosmopolitische kanten naar voren geschoven (tolerantie, bruisend karakter).

Voor de culturele aspecten van de Vlaamse Beweging is veel aandacht, blijkens de hoofdstukken over de beeldende kunst, film, literatuur, populaire muziek, televisie en toneel. Geert Buelens geeft een verhelderend overzicht van de rol die muziek in het versterken of ontcrachten van Vlaams identiteitsgevoel heeft gespeeld. Leerzaam is ook het hoofdstuk over film waarin onder meer aandacht wordt geschonken aan de wijze waarop dit medium als propaganda-instrument van de Duitse bezetter werd ingezet tijdens de wereldoorlogen, de zogeheten '*Flamenpolitik*'. Deze politiek komt ook in tal van andere hoofdstukken ter sprake; enige overlap is dan onvermijdelijk, maar dat stoort niet direct, omdat de invalshoek steeds anders is.

Dat Vlaanderen geen eiland is, maar verbonden met de rest van de wereld, blijkt uit de hoofdstukken met een comparatieve component. Zo komen de relatie met Duitsland, Frankrijk, Nederland en Spanje uitgebreid aan bod. Vanzelfsprekend krijgt ook de koloniale dimensie aandacht in het hoofdstuk over Congo van Hidde Slotboom. Daar staan tal van boeiende observaties in. Neem bijvoorbeeld het gegeven dat Vlaamsgezinden de positie van de Vlamingen in België met die van de Con-

golezen in de kolonie vergeleken. Soms ging het om oprechte sympathie, zoals in Hendrik Conscience's *In 't Wonderjaer* (1566) en *De Boerenkryg* (1853), maar veel vaker diende deze vergelijking vooral binnenlandse politieke doelen.

Voor de twee beeldessays verlenen dit boek meer waarde. In twee katernen van elk 32 kleurenafbelingen toont Winne Gobyn de veelzijdigheid van de Vlaamse Beweging. De eerste twee illustraties zijn grote historiestukken, waarop twee momenten uit de Belgische geschiedenis zijn verbeeld: een schilderij van Gustave Wappers van de Belgische Opstand op de Grote Markt te Brussel uit 1835 en een doek van Nicaise De Keyser van de Gulden-sporenslag uit 1836. Als nieuwe natiestaat had België behoefte aan dit soort heroïsche voorstellingen, die het nationaal-historische bewustzijn voedden. De drie laatste beelden haken in op de actualiteit. We zien het ledencongres van de Nieuw-Vlaamse Alliantie uit 2019, waarin het Vlaamse regeerakkoord wordt goedgekeurd en Vlaamse regerings-deelname. Daarnaast zien we een met Vlaamse frieten versierde zwarte vrouw in felgele kleding. Het betreft een poster uit de marketingcampagne Vlaamse Meesters van het agentschap Toerisme Vlaanderen uit 2018. Tot slot zien we een scène uit de voorstelling *Vlaemsch (chez moi)* van choreograaf Sisi Larbi Cherkaoui uit 2022.

Deze sprekende beelden en de begeleidende teksten (inclusief handige verwijzingen naar relevante hoofdstukken) maken in een oogopslag duidelijk hoezeer politiek en cultuur met elkaar verstrengeld zijn. De Vlaamse Beweging is niet alleen een politieke realiteit maar wordt ook gevoed door beelden. Het is in die zin ook een constructie, om de hoofdstuktitel 'Vlaanderen. De geschiedenis van een constructie' te citeren. Beeldvorming en werkelijkheid werken op elkaar in en kunnen elkaar versterken. Maar cultuur kan ook een middel zijn om kritiek uit te oefenen op de politieke realiteit, zoals uit de twee laatste foto's van het beeldessay blijkt.

In de epiloog reflecteert Ludo Simons op de vraag 'Beweegt de Vlaamse Beweging nog?'. Simons was in de vroege jaren 1970 nauw betrokken bij de totstandkoming van de (eerste) *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* en schreef een provocerende flaptekst, waarin hij stelde: "De Vlaamse Beweging bestaat niet. De term Vlaamse Beweging is een fictieve benaming voor een samenspel van factoren, een vlechtwerk van historische gebeurtenissen, die door de toeschouwer moedwillig geïsoleerd worden uit een bredere context ...". Liever spreekt hij van Vlamingen die bewegen, al blijf het de vraag: waarnaartoe precies? Simons is sterk gekant tegen een zelfstandig Vlaanderen en hoopt dat een unitair België in de toekomst behouden blijft. Niet vanwege overmatige vaderlandslievende motieven, maar uit pragmatisme.

Hoewel Simons' opiniërende epiloog een stijlbreuk vormt met de rest van het boek, daagt hij de lezer wel uit om zelf positie te kiezen. Waar bewegen de Vlamingen naar toe en in hoeverre is de Vlaamse Beweging meer dan een verbeelde gemeenschap? Fantoom of niet, het is in elk geval een constructie met reële gevolgen voor de sociale, culturele en politieke realiteit.

Lotte Jensen

SEBASTIAN BISCHOFF, CHRISTOPH JAHR, TATJANA MROWKA, JENS THIEL (EDS.) *Belgien, Deutschland und die 'Anderen'. Bilder, Diskurse und Praktiken von Diskriminierung, Ausgrenzung und Verfolgung (Historische Belgienforschung, vol. 10)*

Münster, New York: Waxmann, 2024, 260 p.

Since 2012, German-speaking scholars of Belgian history have regularly organised conferences and workshops and published volumes on Belgian history, ranging, according to the mission statement of the 'Arbeitskreis Historische Belgienforschung' (study group for historical research on Belgium), the period from the rising in the southern Netherlands of 1792 until the present day.¹ Both the findings of the workshops as well as monographs

1. Mission statement on the homepage of the 'Arbeitskreis Historische Belgienforschung', <https://www.belgienforschung.de>, accessed 23/06/2025.